

Kontinuita československého polního soudnictví ve Velké Británii s předmnichovskou Československou republikou

Martina Míková

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

E-mail: Martina.Mikova@law.muni.cz

Continuation of Czechoslovak Field Justice in Great Britain with Czechoslovak Republic Before Conferention in Munich

Abstract:

The article focuses on the development of Czechoslovak field justice in the years 1939 to 1945. It analyzes the development of field justice in exile mainly on the territory of Great Britain. However, it also notes the construction of field justice between 1939 and 1940 in France. It also describes the construction of the field justice in the USSR after 1942. The paper also includes selected facts from the biographies of officials of the field justice or specific arbitrated cases.

Keywords: military courts; Great Britain; France; military criminal law; Czechoslovak field justice; Soviet Union

Klíčová slova: vojenské soudy; Velká Británie; Francie; vojenské trestní právo; československé polní soudnictví; Sovětský svaz

DOI: 10.14712/2464689X.2025.23

1. Úvod

Cílem studie je analyzovat právní kontinuitu vojenské polní justice a popsat její vývoj v československém zahraničním odboji ve Velké Británii v období druhé světové války. Výklad je začleněn do kontextu právní úpravy v meziválečném Československu a formování a organizace československých vojenských jednotek a jejich justičních orgánů v dalších zemích, do nichž zejména po okupaci a vzniku Slovenského státu odcházeli českoslovenští občané, velmi často, právě, bývalí vojáci československé armády.

2. Vojenská justice v Československé republice

Nejprve je třeba se krátce zastavit u právních předpisů platných v tzv. první Československé republice, protože se z nich, v rámci možností, vycházelo i během druhé světové války.¹ Neodmyslitelnou součástí armády byla též vojenská justice. Myšlenka právní kontinuity² exilového vojska s předmnichovskou Československou republikou se uplatnila i zde. Jednalo se zejména o tyto právní předpisy: zákon č. 131/1912 ř. z., vojenský trestní soudní řád; zákon č. XXXIII/1912, o vojenském trestním soudním řádu;³ oba novelizované zákonem č. 115/1937 Sb. z. a n., o vojenském polním trestním řízení; zákon č. 19/1855 ř. z., vojenský trestní zákon o zločinech a přečinech; a zákon č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky.

V době míru byly před vojenskými trestními orgány projednávány činy, jejichž spácháním (pravděpodobně) došlo k naplnění znaků vymezených ve skutkové podstatě některého z vojenských trestných činů podle vojenských trestních zákonů. V případě mírnějšího tzv. kárného provinění, se tato záležitost vždy nemusela nutně projednávat před vojenskými trestními soudy, nýbrž v kárném řízení. Průběh tohoto řízení i definice jednotlivých kárných provinění upravoval zákon č. 154/1923 Sb. z. a n., o vojenském kázeňském a kárném právu, jakož i o odnětí vojenské hodnosti a přeložení do výslužby řízením správním.⁴ Výše uvedený zákon č. 115/1937 Sb. z. a n., o vojenském polním trestním řízení, jenž novelizoval oba již zmíněné vojenské trestní soudní řády,⁵ rozšiřoval pravomoc vojenských trestních soudů též na kárná provinění – obecné přečiny a soudní přestupky, bylo-li možné za ně uložit trest na svobodě nepřesahující šest měsíců, trest peněžitý nebo odnětí vojenské hodnosti.⁶ Z hlediska vojenského trestního práva byl taktéž velmi důležitý zákon č. 193/1920 Sb. z. a n., branný zákon, neboť obsahoval též trestněprávní ustanovení.⁷

¹ Texty právních předpisů byly stejné, ale jejich praktická realizace byla jiná. Důvodem byly odlišné podmínky, za kterých se právní normy v nich obsažené aplikovaly – válečný stav. Podezřelým obviněným/obžalovaným již nebyl příslušník mírové branné moci, ale především příslušník bojové armády.

² Teorie právní a politické kontinuity byla prof. JUDr. PhDr. Edvardem Benešem poprvé veřejně prezentována v projevech, které přednesl během svého pobytu ve Spojených Státech Amerických v roce 1939. KUKLÍK, J. Československý národní výbor v Paříži (1939–1940). In: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin, I. svazek A–Č*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Ostrava: KEY Publishing, 2015, s. 916.

³ Uherské zákonné články byly obdobou zákonů. Jedná se o Uherským sněmem schválené paragrafové znění zákona (bez preambule a závěrečné sankce udělené panovníkem). VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava: KEY Publishing, 2007, s. 70.

⁴ Pozn.: „Účelem řízení před kárnými výbory jest vyšetřovati a posuzovati poklesky vojenských gážístů v činné službě i mimo činnou službu (počítajíc v to i vojenské gážísty ve výslužbě), jimiž bylo poškozeno neb ohroženo dobré jméno vojska, a to i tehdy, jde-li o poškození neb ohrožení dobrého jména vojska, způsobené jednáním, opomenutím (tj. nekonáním, byl-li dotčený povinen konat) nebo spácháním trestného činu. Zdroj: § 2 zákon č. 154/1923 Sb. z. a n., o vojenském kázeňském a kárném právu, jakož i o odnětí vojenské hodnosti a přeložení do výslužby řízením správním.

⁵ Pozn.: Konkrétně se jedná o XXVII. hlavu Polní soudní zřízení a polní trestní řízení.

⁶ § 455 zákona č. 115/1937 Sb. z. a n., o vojenském polním trestním řízení.

⁷ Viz Oddíl VIII. tohoto zákona.

3. Formování československých vojenských jednotek v zahraničí

Po odstoupení pohraničí šel československý stát ke svému zániku. „Od počátku roku 1939 se stále zřetelněji projevovaly signály, z nichž bylo patrné, že Hitler hodlá v blízké budoucnosti realizovat své záměry na úplnou likvidaci Česko-Slovenska.“⁸ Zničení státu bylo dovršeno vojenským obsazením zbylé části Česko-Slovenska ve dnech 14. až 15. března 1939, jež bylo následně legalizováno vydáním Výnosu o zřízení Protektorátu Čechy a Morava.⁹ Prezident republiky prof. JUDr. PhDr. Edvard Beneš zastával názor, že Mnichovská dohoda, jež byla uzavřena v neprospěch třetí strany, která se jednání o ní neúčastnila a nemohla tudíž žádným způsobem ovlivnit její obsah, je (z dnešního pohledu absolutně) neplatná a neplatné je tudíž i vše, co bylo jejím důsledkem. S tímto stavem věcí se nehodlal smířit a rezignoval na funkci prezidenta Česko-Slovenské republiky. Nebyl jediný, rezignovala též vláda. Jak prezidentu republiky prof. JUDr. PhDr. Edvardu Benešovi, tak i dalším politikům, kteří se nechtěli smířit se situací v (nyní již bývalém) Československu, nezbylo než nuceně opustit území republiky a za její práva se brát v zahraničí. Nezůstalo jen u politické reprezentace, území republiky opustili i další občané, kterým nebyl osud jejich vlasti lhostejný.

Po vypuknutí války se v zahraničí, nejprve v Polsku, pak ve Francii, poté ve Velké Británii a následně v Sovětském svazu, začal formovat druhý zahraniční odboj. Vojáci se sice začali nejdříve organizovat v Polsku, které však brzy zaniklo. Centrem československého zahraničního odboje se tak stala Francie. Po složitých peripetiích se do jeho čela prosadil prof. JUDr. PhDr. Edvard Beneš. Klíčovým bylo v této chvíli získání uznání československé exilové reprezentace jako oficiálního zástupce vyjadřujícího vůli československého národa. Ve snaze přesvědčit britskou a francouzskou stranu o tom, že je nezbytné vytvořit na jejich území prozatímní československou vládu, sice českoslovenští exiloví politici úspěšní nebyli, ale vynaložené úsilí nebylo marné. Namísto prozatímní československé vlády vznikl 17. října 1939 tzv. Československý národní výbor (dále ČNV)¹⁰, jemuž bylo přiznáno právo zastupovat československé národy v zahraničí a jenž byl ze strany Francie i Velké Británie a jejich dominií uznán.¹¹ „Zásadní zlepšení v čs. věci nastalo až teprve po odchodu s Mnichovem svázaných politiků z britské a francouzské vlády na jaře 1940 [...]“¹²

Právním základem pro vytvoření československé armády ve Francii se stala Dohoda týkající se obnovení československé armády ve Francii ze dne 2. října 1939.¹³ Tato bilaterální mezinárodní smlouva měla devět článků. V článku I. Všeobecné zásady bylo zakotveno, že samostatná československá armáda bude obnovena na francouzském území,

⁸ VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. – KNOLL, V. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016, s. 341.

⁹ Publikován pod č. 75/1939 Sb. z. a n.

¹⁰ Viz např.: KUKLÍK, J. Československý národní výbor v Paříži (1939–1940). In: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin, I. svazek A–Č*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Ostrava: KEY Publishing, 2015, s. 919.

¹¹ MARŠÁLEK, P. *Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939–1945*. Praha: Karolinum, 2002, s. 169.

¹² MARŠÁLEK, P. *Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939–1945*. s. 169.

¹³ Publikovaná pod č. 1 v *Ústřední věstník československý. Journal officiel Tchécoslovaquie. Část vojenská*, roč. 1, č. 1. Paříž, 1. ledna 1940.

aby „bojovala pod svými prapory“. Z hlediska politického bude tato armáda podřízena prozatímní vládě československé, ale z hlediska vojenského bude podřízena nejvyššímu francouzskému velení. Následovala právní úprava odvodů a organizace samostatné československé armády ve Francii, smlouva dále obsahovala ustanovení týkající se materiálního zabezpečení, stejnokroje, financování a konkretizace vztahu československé samostatné armády s francouzskými orgány. Při podrobnějším studiu konkrétních ustanovení zjistíme, že samostatná československá armáda ve Francii nebyla zcela samostatná. Ve článku IV. Kázeň se dočteme, že vojenská přísaha se skládala Československé republice, úředním jazykem v československé samostatné armádě byl jazyk československý a s francouzským velením se mělo jednat ve francouzštině. Z hlediska vojenské justice tento článek obsahoval naprosto klíčové ustanovení, neboť zde bylo uvedeno: „Pro čs. vojenské osoby platí francouzský zákoník. Čs. vojenské osoby budou pojaty do pravomoci *ratione personae* francouzských vojenských soudů.“ Jinými slovy příslušníka československé samostatné armády měl soudit francouzský vojenský soud, a to podle francouzského práva. Navíc byla článkem VII. zřízena francouzská vojenská mise u československé armády. Je však nutno podotknout, že zde byl též kladen důraz na rovnost mezi československou samostatnou armádou a ostatními tělesy francouzské armády – například v případě zásobování. Zmíněná dohoda byla, i přes výše uvedené, pouze rámcová, tudíž bylo nutné její jednotlivá ustanovení dále konkretizovat prostřednictvím nařízení, směrnic a usnesení.

V této souvislosti je vhodné upozornit na Směrnici francouzského ministerstva národní obrany a války,¹⁴ která stanovila, na jaké požitky měly jednotlivé československé vojenské osoby nárok. Diferenciace byla založena na hodnostech,¹⁵ nikoli na národnosti – mezi francouzským a československým vojákem neměly být činěny rozdíly.

V rámci ČNV byl usnesením o správě věcí vojenských¹⁶ zřízen zvláštní úřad, jenž měl nadále spravovat vojenské záležitosti. Oficiální název zněl Národní výbor československý – Vojenská správa.¹⁷ Jeho náčelníkem byl následujícím usnesením ČNV jmenován div. gen. Jan Sergej Ingr.¹⁸ Velitelem 1. československé divize byl s platností od 29. listopadu 1939 ustanoven div. gen. Rudolf Viest.¹⁹ V dubnu 1940 byla na náčelníka Československé vojenské správy div. gen. Jana Sergeje Ingra přenesena práva a povinnosti

¹⁴ Publikovaná pod č. 1 v *Ústřední věstník československý. Journal officiel Tchécoslovaque. Část vojenská*, roč. 1, č. 4. Paříž, 23. března 1940.

¹⁵ Pozn.: V rámci československé samostatné armády byly používány domácí hodnosti, nikoli francouzské. Viz Dohoda týkající se obnovení československé armády ve Francii ze dne 2. října 1939.

¹⁶ Usnesení Národního výboru československého o správě věcí vojenských. Publikováno pod č. 4 v *Ústřední věstník československý. Journal officiel Tchécoslovaque. Část vojenská*, roč. 1, č. 4. Paříž, 23. března 1940.

¹⁷ Srovnej též: POLNAR, S. *Vývoj a proměny československého strategického myšlení*. Brno: Univerzita obrany, 2023, s. 36.

¹⁸ Usnesení Národního výboru československého – Ustanovení náčelníka Vojenské správy. Publikováno pod č. 5. v *Ústřední věstník československý. Journal officiel Tchécoslovaque. Část vojenská*, roč. 1, č. 4. Paříž, 23. března 1940.

¹⁹ Usnesení Národního výboru československého – Div. gen. Rudolf VIEST – ustanovenie. *Ústřední věstník československý. Journal officiel Tchécoslovaque. Část vojenská*, roč. 1, Publikováno pod č. 6.

hlavního velitele československé branné moci²⁰ v rozsahu zákonných ustanovení (včetně ustanovení mezinárodních smluv), vládních nařízení a vojenských předpisů.²¹

3.1 Vojenská justice ve Francii

Z hlediska vojenské justice ve Francii je zásadní Vládní nařízení o organizaci soudnictví pro československé vojenské osoby ve Francii ze dne 1. dubna 1940.²² Tímto nařízením byl u (každé) československé divize zřízen vojenský soud příslušný k souzení všech provinění spáchaných československými vojenskými osobami, a to se dvěma výjimkami: Pravomoc tohoto vojenského soudu se nevztahovala na případy, kdy 1) se jednalo o zločin proti vnitřní a vnější bezpečnosti francouzského státu nebo státu spojeneckého a 2) se provinění dopustila francouzská vojenská osoba k tomuto útvaru přidělená. Složení soudu muselo podle článku 3. nařízení odpovídat francouzskému vojenskému trestnímu zákonu pro pozemní armádu.²³ Prostřednictvím nařízení bylo možné přizpůsobení předepsané organizace s ohledem na „zvláštní organizaci československých vojenských jednotek“.²⁴ Soudce, prokurátora (ev. jeho zástupce), a vyšetřujícího soudce (ev. jeho zástupce), zapisovatele a jejich pomocníky byl oprávněn jmenovat pouze velitel divize, u které měl být soud zřízen. S výjimkou soudce (rozhodujícího ve věci) nebylo nutné, aby dané osoby pro výkon příslušné funkce splňovaly podmínky kladené na ně francouzským právem – plně postačovalo, pokud splňovaly podmínky předpokládané československým právem. Veliteli divize byl francouzským ministrem obrany a války přidělen jako poradce jeden justiční důstojník. Proti rozsudkům vojenského soudu, jakož i proti usnesením vyšetřujících soudců, bylo možné podat tytéž opravné prostředky jako v případě francouzských vojenských soudů.²⁵ O takto podaném opravném prostředku pak rozhodoval přidělený francouzský kasační soud.²⁶ Byla-li by podána žádost o milost, rozhodoval by o ní podle čl. 9. ministr národní obrany a války na základě posudku, který by zpracoval důstojník justiční služby, přidělený veliteli divize, u níž byl zřízen soud, jenž ve věci rozhodl. Co se výkonu trestů týče, s výjimkou trestu smrti, jehož výkon příslušel veliteli divize, byly výkony všech

²⁰ Podle § 64 odst. 1 bod 10 zákona č. 121/1920, Sb. z. a n., Ústavní listina Československé republiky, byl hlavním velitelem československé branné moci prezident republiky.

²¹ Viz Usnesení Národního výboru československého ze dne 14. března 1940 o přenesení působnosti hlavního velitele na náčelníka Čs. vojenské správy. Publikováno pod č. 1 v *Ústředním věstníku československém. Journal officiel Tchécoslovaque. Část vojenská*, roč. 1, č. 5. Paříž, 6. dubna 1940.

²² Pozn.: Jedná se nařízení francouzské vlády. Publikováno pod č. 1 v *Ústředním věstníku československý. Journal officiel Tchécoslovaque. Část vojenská*, roč. 1, č. 7. Paříž, 20. dubna 1940. Případě též v *Ústředním věstníku Republiky francouzské* č. 84 ze dne 1. a 2. dubna 1940.

²³ Pozn.: Francouzský vojenský trestní zákon též obsahoval procesní úpravu – československý vojenský trestní soudní řád č. 131/1912 f. z. se nepoužíval. (Pro francouzskou stranu by to byla komplikace.)

²⁴ Tamtéž, Francouzský vojenský trestní zákon čl. 3.

²⁵ Pozn.: Aby mohly francouzské orgány o opravném prostředku rozhodnout, bylo nejprve nutné soudní dokumentaci přeložit do francouzštiny. Rozhodnutí o opravném prostředku bylo ve francouzštině, proto byl opět nezbytný jeho úřední překlad do jazyka československého. Viz FISHER, J. H. Czechoslovak military courts in France and Great Britain during World War II. In: EWING, K. – FISHER, J. H. (eds.). *Czech Military Justice Abroad During the Second World War*. New York, N. Y.: Czechoslovak Society of Arts and Sciences in America, Inc., 1975, s. 9.

²⁶ Pozn.: Kasace neboli zrušení napadeného rozhodnutí spočívá v tom, že je rozhodnutí, proti kterému byl podán opravný prostředek, po projednání buďto zrušeno a vráceno zpět k novému rozhodnutí orgánu, který jej vydal, nebo je napadené rozhodnutí naopak potvrzeno a ponecháno v platnosti.

uložených trestů podle čl. 8. tohoto nařízení prováděny ve francouzských věznicích. Podle výše uvedeného nařízení francouzské vlády, byl velitelem 1. československé divize zřízen vojenský soud se sídlem v Béziers.²⁷

Prováděcí nařízení k vládnímu nařízení ze dne 1. dubna 1940 o organizaci soudnictví pro československé vojenské osoby ve Francii ze dne 24. dubna 1940,²⁸ jak již samotný název napovídá, konkretizovalo podobu a fungování československých vojenských soudů ve Francii. Zřízení měl být stálý soud zápolní, jehož zřízení mohlo být dle čl. 10. prozatím odloženo. Do zřízení stálého zápolního soudu, náležela jeho působnost diviznímu soudu, který měl být určen náčelníkem Československé vojenské správy – tj. div. gen. Janem Sergejem Ingrem. Aby se z prozatímního řešení nestalo řešení trvalé, bylo výslovně stanoveno, že stálý zápolní soud se zřídí, jakmile o to francouzsko-československá mise požádá. Divizní soud, však, na rozdíl od vojenských soudů československých, přímo podléhal veliteli divize, u které byl zřízen. Z hlediska personálního byl divizní soud též závislý na veliteli své divize, neboť ten byl jako jediný oprávněn ke jmenování jeho personálu.²⁹

Úplnou volnost ve výběru personálního obsazení soudu ale velitel divize neměl. Musel se řídit nejen francouzským vojenským trestním zákonem, ale též uvedeným nařízením, které znění některých ustanovení tohoto zákona měnilo. V čele soudu stál vojenský prokurátor (důstojník justiční služby), dále k němu byli přiděleni tři důstojníci justiční služby jako vyšetřující soudci a jeden důstojník justiční služby jako zapisovatel. Právní vzdělání měla též část soudního personálu. Ve věci samé rozhodoval senát, jehož členové byli jmenováni ad hoc velitelem divize.³⁰ „Senát se skládal z pěti až sedmi příslušníků divise bez jakékoli právní praxe. S výjimkou jednoho byli všichni soudci důstojníky zbraní; výjimku představoval člen senátu jmenovaný s ohledem na hodnost obžalovaného. Kromě těchto soudců, které případ od případu určoval velitel divise, jmenovalo francouzské ministerstvo války francouzského justičního důstojníka, který, jak netřeba dodávat, nerozuměl ani česky ani slovensky.“³¹ V případě letectva měl být předseda senátu a další dva soudci s nejnižšími hodnostmi příslušníky letectva – bylo-li to s ohledem na okolnosti možné, pokud ne, pak je měli nahradit příslušníci zbraní.³²

²⁷ Pozn.: Francouzské město Béziers, bylo sídlem Československé divise ve Francii (zdejší vojenský tábor). Nachází se nedaleko města Aude, které leží na pobřeží Středozemního moře.

²⁸ Publikováno v *Ústřední věstník československý. Journal officiel Tchécoslovaque. Část vojenská*, roč. 1, č. 9. Paříž, 29. května 1940.

²⁹ Viz preambule a článek 1. Prováděcího nařízení k vládnímu nařízení ze dne 1. dubna 1940 o organizaci soudnictví pro československé vojenské osoby ve Francii. A contrario § 26 zákon č. 131/1912 ř. z., vojenský trestní soudní řád, v případě jmenování soudců srovnej § 64 odst. 1 bod 9 zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., Ústavní listina Československé republiky.

³⁰ FISHER, J. H. Czechoslovak military courts in France and Great Britain during World War II. In: EWING, K. – FISHER, J. H. (eds.). *Czechoslovak Military Justice Abroad During the Second World War*. New York, N. Y.: Czechoslovak Society of Arts and Sciences in America, Inc., 1975, s. 8.

³¹ FISHER. Czechoslovak military courts in France and Great Britain during World War II. s. 8.

³² Pozn.: Podle výše citovaného Dr. John H. Fishera považovali českoslovenští justiční důstojníci tehdejší vojenskou justici ve Francii za zastaralou. Problém spatřovali zejména v tom, že ve Francii nemohl být v praxi uplatněn právní koncept profesionálního nezávislého vojenského soudce. Zdroj: FISHER, J. H. Czechoslovak military courts in France and Great Britain during World War II. In: EWING, K. – FISHER, J. H. (eds.). *Czech Military Justice Abroad During the Second World War*. New York, N. Y.: Czechoslovak Society of Arts and Sciences in America, Inc., 1975, s. 9.

Obviněný si mohl zvolit obhájce, kterým mohli být: 1) československá vojenská osoba, 2) francouzský obhájce zapsaný do seznamu obhájců, 3) francouzský důstojník působící jako obhájce u polní armády, splňující podmínky podle čl. 156 francouzského trestního zákona. Ve výjimečných případech mohla být obhájcem československá osoba, která sice nebyla příslušníkem armády, ale s ohledem na svou zvláštní osobní způsobilost³³ byla v seznamu předem sestaveném náčelníkem Československé vojenské správy se souhlasem francouzsko-československé vojenské mise. V případě, že si obviněný obhájce nezvolil sám nebo tento obhajobu obviněného nepřevzal, byl obviněnému obhájce ustanoven z moci úřední z vojenských osob splňujících výše uvedená kritéria. Obhájcem z moci úřední nemohla být v řízení před divizním soudem osoba nevojenská. K personálnímu obsazení divizního soudu ve Francii se podařilo zjistit pouze to, že jeho předsedou byl plk. Kratochvíl.³⁴ ³⁵ Československým vojenským prokurátorem v Agde byl por. JUDr. Štěpán Dupel.³⁶

Z dostupných archivních materiálů vyplývá, že (nejméně) převážnou většinu případů, které se ve Francii před vojenskými justičními orgány řešily, byla drobná kárná provinění, jejichž příčinou byl často alkohol a z vojenského hlediska nežádoucí, avšak z lidského hlediska s ohledem na okolnosti pochopitelná, reakce. Jednalo se například o špatné vyhodnocení situace.³⁷

4. Velká Británie

4.1 Vznik prozatímního státního zřízení

Po nuceném přesunu československých jednotek do Velké Británie se opět začalo prakticky od začátku. Velká Británie byla suverénním státem, který na svém území vykonával svrchovanou státní moc. Nejprve bylo tudíž nutné získat ze strany Britů uznání československé exilové vlády jako oficiálního zástupce Československa. Toho bylo dosaženo teprve 21. července 1940. Předcházelo tomu složité vyjednávání, jehož hlavními aktéry byli prof. JUDr. PhDr. Edvard Beneš jako reprezentant československého exilu a Edward Frederick Lindley Wood, lord z Halifaxu, toho času britský ministr zahraničních věcí.³⁸ Jistou výhodou z hlediska Čechoslováků byl fakt, že lord Halifax pobýval nedlouho před vznikem Protektorátu Čechy a Morava jako britský vyslanec v Československu. Uznání československé exilové vlády nebylo bezpodmínečné. Britská strana se odmítla předběžně zavázat v otázce určení budoucích hranic obnovené Československé republiky po válce, mnohem závažnější však byl fakt, že odmítala teorii nepřerušené politické a právní

³³ V tomto případě čl. 6. zřejmě odkazuje na civilní osoby, které splňují podmínky zákonem stanovené pro výkon advokacie.

³⁴ Pozn.: K jeho osobě není v materiálech uvedeno nic konkrétnějšího.

³⁵ VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, složka 3211, čj. 1733 1941. Návrh předsedy vrchního polního soudu adresovaný ministru národní obrany ze dne 23. července 1941, s 2.

³⁶ VÚA – VHA. Fond Československé vojenské jednotky ve Francii 1939–1940, karton 34, inventární č. 300, Dělostřelecký pluk 1, c) Spisy, Korespondence tajná a důvěrná. Protokol obviněného ze dne 18. března 1940, čj. Prok. 72/40.

³⁷ VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, složka 3211, čj. 1733 1941. Soudy a kárné případy u čs. brigády – poučení, čj. 1733 1941.

³⁸ KUKLÍK, J. *Londýnský exil a obnova československého státu 1938–1945. Právní a politické aspekty obnovy Československa z hlediska prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci*. Praha: Karolinum, 1998, s. 51.

kontinuity³⁹ s předmnichovskou Československou republikou. Důsledkem bylo přiznání pouze omezených pravomocí československým exilovým orgánům vůči československým občanům v zahraničí – podléhali jí pouze státní příslušníci bývalé republiky, jež se této pravomoci podřídili dobrovolně.⁴⁰

Exilové československé státní zřízení ve Velké Británii bylo oficiálně uváděno jako prozatímní. Jednalo se v podstatě o „ústavní provizorium“. Ústavní proto, že základem výše zmíněné teorie právní kontinuity byla nepřerušená platnost ústavy z roku 1920. Formu státního zřízení Československé republiky i podobu nejvyšších orgánů státu, jakož i otázky s tím související, upravovala především Ústavní listina. Konkretizace některých ustanovení obsažených v Ústavní listině byla provedena ústavními zákony. Potíž byla v tom, že tyto právní předpisy byly vydány v jiné době a v jiných podmínkách. Československé prozatímní státní zřízení v období druhé světové války proto bylo vzhledem k okolnostem kompromisem. Ustavena byla vláda a prezident, ale znovu vytvořit plnohodnotné Národní shromáždění v podobě předpokládané Ústavní listinou prostě nešlo. Namísto toho byla ustavena Státní rada jakožto poradní orgán prezidenta a vlády. Státní rada nebyla dvoukomorová jako Národní shromáždění, ale byla vytvořena na podobném principu – ze zástupců československých politických stran, kteří se tou dobou nacházeli ve Velké Británii. Z uvedeného vyplývá, že „klasické“ zákony být vydávány nemohly. Československá reprezentace proto přistoupila k provizornímu řešení – na návrh vlády vydal dne 15. října 1940 prezident republiky Ústavní dekret prezidenta republiky o prozatímním výkonu moci zákonodárné.⁴¹ Tento ústavní dekret stanovil, že dokud nebude možné postupovat podle hlavy II zákona č. 121/1920 Sb. z. a n., Ústavní listina Československé republiky, bude se při provádění moci zákonodárné postupovat obdobným způsobem, jaký stanovuje čl. 64 odst. 1 a 3 zákona č. 121/1920 Sb. z. a n., Ústavní listina Československé republiky. V nezbytně nutných případech, ve kterých by bylo jinak potřeba vydat zákon, bude na místo něj na návrh vlády⁴² vydán dekret prezidenta republiky. K platnosti dekretu prezidenta republiky byla nutná kontrasignace předsedou vlády či členů vlády pověřených jeho provedením. Časová působnost dekretů prezidenta republiky přijatých v době trvání prozatímního státního zřízení byla omezená – pokud měly platit i nadále na osvobozeném území republiky, byla nutná jejich (bezodkladná) ratihabice,⁴³ jinak jejich platnost skončila uplynutím 6 měsíců ode dne, kdy se Národní shromáždění sešlo.⁴⁴

Do čela československé exilové vlády, navazující na Československý národní výbor působící již ve Francii, postavil prezident republiky dne 21. července 1940 Msgre Jana Šrámka a následujícího dne jmenoval zbylé členy vlády. Personální složení vlády vycházelo z memoranda „The Constitution of the Czechoslovak Government“, zasláního

³⁹ Tj. v platnosti zůstal celý právní řád předmnichovské Československé republiky.

⁴⁰ KUKLÍK, *Londýnský exil a obnova československého státu 1938–1945. Právní a politické aspekty obnovy Československa z hlediska prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci*. Praha: Karolinum, 1998. s. 51 a 52.

⁴¹ V Londýnském exilu byl dekret publikován pod č. 2 v *Ústřední věstník československý*, 1940, roč. I., č. 10. Po ratihabici publikován pod č. 20/1945 Sb. II.

⁴² Pozn.: Nahrazuje souhlas Národního shromáždění.

⁴³ Tj. dodatečné schválení Prozatímním Národním shromážděním.

⁴⁴ Viz čl. 5 Ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 3. srpna 1944, o obnovení právního pořádku. Publikován pod č. 11 v *Ústřední věstník československý*, 1944, roč. V, č. 3. Po provedené ratihabici publikován pod č. 30/1945 Sb. II.

britskému ministerstvu zahraničních věcí v rámci vyjednávání o uznání československého prozatímního státního zřízení, a to s dílčími změnami.

Ministrem národní obrany byl jmenován div. gen. Jan Sergěj Ingr. Státním tajemníkem v ministerstvu národní obrany byl jmenován div. gen. Rudolf Viest,⁴⁵ který měl reprezentovat slovenské zájmy, později nahradil div. gen. Jana Sergěje Ingra v čele ministerstva národní obrany.⁴⁶ V tomto kontextu je nutné též zmínit, že velkou zásluhu na vzniku československé vojenské justice na území Velké Británie měl československý vojenský atašé plk. gšt. Josef Kalla, který působil ve Velké Británii již před druhou světovou válkou a v této otázce jednal jménem československé prozatímní vlády s britskou stranou. Nejednal ovšem z vlastní iniciativy, ale byl poměrně přesně instruován ze strany ministerstva národní obrany – zejména ministrem národní obrany div. gen. Janem Sergějem Ingrem a npor. just. Evženem Esterákem z právního odboru ministerstva národní obrany.

Ve Velké Británii žádné vojenské soudy nebyly, vojáci byli souzeni obecnými soudy stejně jako civilní občané. Předběžné stanovisko britského ministerstva války vyznělo v tom smyslu, že by zřízení československých polních soudů na britském území neměl být problém. Zbývalo tedy dorešit otázku právní pomoci při vyšetřování a následně též výkonu trestu. Toto již nebylo pouze v kompetenci britského ministerstva války, ale též v působnosti britských ministerstev spravedlnosti a vnitra. Podle předběžného odhadu britských ministerstev války a zahraničí, mohlo být vše dorešeno do tří týdnů.⁴⁷ Československý vojenský atašé byl následně div. gen. Janem Sergějem Ingrem instruován, aby s britskou stranou projednal opatření pro praktickou činnost soudů, tj. zejména určení věznice pro vyšetřovance⁴⁸ – ta měla být ideálně britská v místě sídla polního soudu I. stolice, dále určení věznice pro výkon trestu (ta měla být v každém případě britská) a zda by potřebný personál poskytla britská nebo československá strana. Převoz obviněných k soudu a do věznice k odpykání trestu měl být zajišťován ze strany československé armády. Nezbytná byla též dohoda o právní pomoci Britů v případě zběhnutí příslušníka československé samostatné brigády ve Velké Británii.⁴⁹

4.2 Soustava vojenských polních soudů ve Velké Británii

Soustava československých vojenských polních soudů ve Velké Británii byla pouze dvoustupňovou. Slovo „pouze“ je zde uvedeno z toho důvodu, že příslušná ustanovení zákona, počítala se soustavou třístupňovou. Zřídit soustavu polních soudů byl oprávněn podle § 457 zákona č. 131/1912 ř. z., vojenského trestního soudního řádu, hlavní

⁴⁵ Srovnej též: POLNAR, S. *Vývoj a proměny československého strategického myšlení*. Brno: Univerzita obrany, 2023, s. 37.

⁴⁶ Blíže k vzniku, organizaci a legislativně-právní činnosti československého ministerstva národní obrany v Londýně během 2. světové války: POLNAR, S. Právní a legislativní činnosti londýnského ministerstva národní obrany 1940 až 1945. In: VYHLÍDAL, M. – BINAR, A. (eds.). *Ozbrojené síly a československý stát IV*. Brno: Univerzita obrany, 2024, s. 37–51.

⁴⁷ VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, Spisy tajné, důvěrné a obyčejné. 1940. čj. 3301-3478. Jednací protokol č. II. Zápis o vojenské poradě u prezidenta republiky dne 14. listopadu 1940, s. 5.

⁴⁸ Pozn.: Dnešní terminologií vazební věznice.

⁴⁹ VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, Spisy tajné, důvěrné a obyčejné. 1940. čj. 3301-3478. Pokyny ministra národní obrany československému vojenskému atašé ve věci zřízení československých vojenských soudů z 21. listopadu 1940, čj. 3304-II/1 odděl. 1940.

velitel – tj. prezident republiky.⁵⁰ Prezident republiky tak učinil dekretem z 26. října 1940 č. 5/1940 Ú. v., o polních soudech. Zřízen byl polní soud I. stolice v Leamingtonu, hrabství Warwickshire, tj. v místě sídla velitelství 1. československé samostatné brigády, a vrchní polní soud v Londýně, kde bylo sídlo československého ministerstva národní obrany. Pro oba soudy bylo původně systemizováno osm justičních důstojníků, později byl počet navýšen o další dva důstojníky justiční služby⁵¹ z ministerstva národní obrany a následně ještě o další dva důstojníky justiční služby a dále deset osob pomocného kancelářského personálu.⁵² S ohledem na nedostatek důstojníků justiční služby celkově vyvstal problém s požadovanými hodnotami. Bylo proto nutné přistoupit k tomu, že byly dočasně propůjčeny tyto hodnoty i osobám, které splňovaly podmínku potřebného vzdělání a praxe z řad příslušníků jiných útvarů, a též k aktivaci důstojníků v záloze.

Velitelství 1. československé samostatné brigády v Leamingtonu připravilo podklady pro povýšení por. just. JUDr. Aloise Buzerla na npor. just., des. pěch. v zál. JUDr. Josefa Mrázka na ppor. just. na dobu válečné potřeby a des. pěch. JUDr. Karla Trojánka také na ppor. just. na dobu válečné potřeby. Návrhy na jmenování byly 1. prosince 1940 schváleny velitelem 1. československé samostatné brigády div. gen. Bedřichem Neumannem a předloženy ministerstvu národní obrany.⁵³ Jak des. pěch. JUDr. Karel Trojáněk, tak des. pěch. JUDr. Josef Mrázek byli civilním povoláním soudci. Des. pěch. JUDr. Josef Mrázek měl navíc praxi ve vojenském polním soudnictví již z Francie, kde dělal až do odchodu československých jednotek píše u československého divizního soudu v Béziers.⁵⁴

Rozhodnutím ministra národní obrany dne 27. prosince 1940 podle § 2 dekretu prezidenta republiky ze dne 26. října 1940, respektive dle § 457 zák. č. 131/1912 ř. z., vojenského trestního soudního řádu, ve znění zák. č. 115/1937 Sb., o vojenském polním trestním řízení, byli ustanoveni členy polního soudu I. stolice v Leamingtonu: npor. just. v zál. JUDr. Štěpán Dupel (předseda),⁵⁵ npor. just. v zál. JUDr. Velen Fanderlík, por. just. v zál. JUDr. Hanuš Fischel a polním prokurátorem u tohoto soudu ppor. just. vál. JUDr. Karel Trojáněk. Členy vrchního polního soudu v Londýně: npor. just. v zál. JUDr. Alois Buzerla (předseda), npor. just. v zál. JUDr. Tibor Littmann,⁵⁶ npor. just. JUDr. Evžen Esteřák,

⁵⁰ § 64 bod 9 zákona č. 121/1920 Sb. z. a n., Ústava Československé republiky.

⁵¹ Návrh systemizace personálu polního soudu zahrnujícího 10 důstojníků justiční služby, který připravilo právní a legislativní oddělení ministerstva národní obrany, je zmíněn též v POLNAR, S. Právní a legislativní činnosti londýnského ministerstva národní obrany 1940 až 1945. In: VYHLÍDAL, M. – BINAR, A. (eds.). *Ozbrojené síly a československý stát IV*. Brno: Univerzita obrany, 2024, s. 49.

⁵² VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, f. 3211 Spisy tajné a důvěrné. 1941. čj. 1703-1796. Jednací protokol č. V., složka 1742 1941. Vrchní polní soud ve věci systemizace personálu u polního soudu, čj. Pres VP 99/41, s. 1.

⁵³ VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, f. 3211 Spisy tajné a důvěrné. 1941. čj. 1703-1796. Jednací protokol č. V., složka 3654 1940. Velitelství 1. čs. brigády. Návrhy na jmenování, čj. 8877/1. odd./1940.

⁵⁴ VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, f. 3211 Spisy tajné a důvěrné. 1941. čj. 1703-1796. Jednací protokol č. V., složka 3654 1940. Návrh na propůjčení hodnoty podporučíkem justiční služby na dobu válečné potřeby des. JUDr. Josefu Mrázkovi.

⁵⁵ Pozn.: V červenci 1948 dostal v té době již plk. just. JUDr. Štěpán Dupel od zemského národního výboru v Praze (rozhodnutí čj. I-4 12 706) povolení ke změně příjmení na „Dvorský“. Zdroj: Povolení ke změně jména dostali. *Osobní věstník ministerstva národní obrany*, 1948, č. 64, s. 558.

⁵⁶ Původně se s ním pro funkci soudce vůbec nepočítalo, ale upozornil na něj předseda československého divizního soudu ve Francii „plk. Kratochvíl, který jej znal jako dobrého právníka a hlavně obhájce před tímto soudem“. Zdroj: VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, f. 3211 Spisy tajné a důvěrné. 1941. čj.

npor. just. vál. JUDr. Josef Mrázek a vrchním polním prokurátorem při tomto soudu kpt. just. v zál. JUDr. Karel Fink. K úřadu vrchního polního prokurátora byl přidělen ppor. just. v zál. JUDr. Jaroslav Němec. Npor. just. JUDr. Evžen Estefák a ppor. just. v zál. JUDr. Jaroslav Němec zároveň dále zastávali své funkce v ministerstvu národní obrany.⁵⁷

Opatřením ministra národní obrany čj. 6500-II/1 odděl. 1941 byl 11. března 1941 přidělen k polnímu soudu I. stolice por. just. v zál. JUDr. Zdeněk Bělský⁵⁸ a k úřadu polního prokurátora u polního soudu I. stolice por. JUDr. Maláč.^{59 60}

Předseda vrchního polního soudu npor. just. JUDr. Alois Buzerla vyjádřil ve své žádosti ze dne 23. července 1941, která byla adresována ministru národní obrany, obavy z plánovaných personálních změn v obsazení polních soudů. Pokud by byly funkce soudců u polních soudů obsazeny podle návrhu ministerstva národní obrany, znamenalo by to, že by „naprostá většina soudců“ u polního soudu I. stolice byla židovského vyznání, což by mohlo činit do budoucna komplikace. Taktéž se vymezil k případným přesunům soudců bez toho, aby se tito dopustili kárného provinění. K této nežádoucí situaci by došlo, pokud by byl npor. just. v zál. JUDr. Tibor Littmann ponechán ve stavu polního soudu I. stolice, kam byl dočasně přidělen, a na jeho místo k vrchnímu polnímu soudu by byl povolán npor. just. v zál. JUDr. Velen Fanderlík. U posledně jmenovaného navíc hrozilo, že v případě jeho přesunu k vrchnímu polnímu soudu, by byl vyloučen z dalšího rozhodování v případech, v kterých již jednou rozhodoval coby soudce polního soudu I. stolice.⁶¹ Navíc s ním počítal PhDr. Hubert Ripka, tajemník československého ministerstva zahraničních věcí, jako s výpomocí v informační službě tohoto ministerstva, tím by byla dána neslučitelnost takové funkce s funkcí soudce.⁶²

1703-1796. Jednací protokol č. V., složka 1742 1941. Návrh předsedy vrchního polního soudu adresovaný ministru národní obrany ze dne 23. července 1941, s. 2.

⁵⁷ VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, složka 3211 Spisy tajné a důvěrné. 1941. čj. 1703-1796. Jednací protokol č. V., složka 1742 1941. Vrchní polní soud ve věci systemisace personálu u polního soudu, čj. Pres VP 99/41, s. 2.

⁵⁸ K jeho ustavení na místo soudce došlo, i když byla již všechna „tabulková“ místa obsazena, neměl proto nárok na výplatu stejných požitků jako důstojníci, kteří byli ustanoveni na „tabulkové“ místo. Zdroj: Dodatek k Návrhu předsedy vrchního polního soudu adresovaný ministru národní obrany ze dne 23. července 1941.

⁵⁹ VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, složka 3211 Spisy tajné a důvěrné. 1941. čj. 1703-1796. Jednací protokol č. V., složka 1742 1941. Vrchní polní soud ve věci systemisace personálu u polního soudu, čj. Pres VP 99/41, s. 2, 3 a 5.

⁶⁰ Pozn.: Jedná se pravděpodobně o JUDr. Oldřicha Maláče, který se jako ppor. dělostřelectva podílel na formování československého zahraničního odboje v Polsku v roce 1939. „Situace čs. vojenské skupiny se v květnu 1939 zkomplikovala příchodem ambiciózního arm. gen. Lva Prchaly, který usiloval o získání vedoucího postavení v čs. zahraničním odboji, a proto mimo vlastní štáb založil i Ústřední výbor Čechů a Slováků.“ Zdroj: Český a Slovenský legion v Polsku. In: HRBEK, J. (ed.). *Encyklopedický slovník českých dějin 1938–1945*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2019, s. 196–197. Dostupné na: https://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Slovník38_45.pdf.

⁶¹ VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, složka 3211 Spisy tajné a důvěrné. 1941. čj. 1703-1796. Jednací protokol č. V., složka 1742 1941. Návrh předsedy vrchního polního soudu adresovaný ministru národní obrany ze dne 23. července 1941, s. 5.

⁶² VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, složka 3211 Spisy tajné a důvěrné. 1941. čj. 1703-1796. Jednací protokol č. V., složka 1742 1941. Návrh předsedy vrchního polního soudu adresovaný ministru národní obrany ze dne 23. července 1941 s. 1.

Problém, jehož řešení vyžadovalo čas, se vyskytl u ppor. just. v zál. JUDr. Jaroslava Němce, u nějž ministerstvo národní obrany uvažovalo o přemístění z prokuratury na polní soud I. stolice. Předepsané vzdělání, hodnost i praxi sice měl, ale nevykonal ještě soudcovskou zkoušku a bez ní soudit nemohl.⁶³

Oddělení 3. odboru I. ministerstva národní obrany odmítlo návrh předsedy vrchního polního soudu npor. just. JUDr. Aloise Buzerly na aktivování bývalých justičních důstojníků, kteří z důvodu nadbytečnosti odešli od vojenských soudů k civilním. Jeho úředníci se totiž domnívali, že by byli aktivováni důstojníci justiční služby v nevýhodě, s ohledem na to, že se již nějakou dobu vojenskými trestními věcmi nezabývali a věnovali se jiným právním záležitostem.⁶⁴ Za účelem doplňování skupiny důstojníků justiční služby ministerstvo národní obrany přijalo Přechodné ustanovení pro doplňování skupiny důstojníků justiční služby u československé armády v zahraničí.⁶⁵

Výsledek byl tedy následující: 1) Vojenská zkouška soudcovská se vykonávala u vrchního polního soudu. 2) Vykonal-li adept v Československé republice před válkou soudcovskou zkoušku civilní nebo zkoušku advokátní s prospěchem, byla mu uznána jako náhrada soudcovské zkoušky vojenské. 3) K vojenské zkoušce soudcovské bylo možné připustit československého důstojníka v záloze, pokud prokázal, že úspěšně složil alespoň tři předepsané státní zkoušky a zároveň vykonal alespoň dvouletou praxi ve vojenské justici v pozici aspiranta. 4) Pokud byl adept důstojníkem zbraní nebo příslušníkem jiné stavovské skupiny (např. mužstvo) a splňoval předepsanou kvalifikaci (tj. vzdělání, praxe a vykonaná soudcovská zkouška), mohl být přeřazen k justiční službě rozhodnutím ministra národní obrany. Ministr v takovém případě rozhodl individuálně podle potřeb justiční služby. Posledně uvedená varianta vzbudila obavy u důstojníků justiční služby. Znamenala totiž rozšíření jejich řad o profesionální právníky (civilní soudce, advokáty) avšak s minimální, pokud vůbec nějakou, zkušeností se službou v armádě. V praxi se však rychle ukázalo, že to naopak byla výhoda pro výkon spravedlnosti.⁶⁶

Velitelství 1. československé samostatné brigády navrhlo, aby byly rozsudky vrchního polního soudu ministerstvem národní obrany uveřejňovány ve Sborníku důvěrných výnosů a nařízení. Důvodem mělo být informování civilních úřadů a ministerstev, které by tak získaly přehled o potrestaných osobách a praxi československého vojenského soudu.⁶⁷ Tento návrh byl odmítnut jak ze strany ministerstva národní obrany, tak ze strany vrchního polního soudu i vrchního polního prokurátora. Všichni se shodli na tom, že podle čl. 674 služebního řádu A_I_1 z 10. srpna 1938 měly být rozsudky vyhlášovány v denním

⁶³ VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, složka 3211 Spisy tajné a důvěrné. 1941. čj. 1703-1796. Jednací protokol č. V., složka 1742 1941. Zvláštní vložka ze dne 21. července 1941.

⁶⁴ VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, složka 3211 Spisy tajné a důvěrné. 1941. čj. 1703-1796. Jednací protokol č. V., složka 1791 1941. Vyjádření I/3. odd., ze dne 11. července 1941.

⁶⁵ VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, složka 3211 Spisy tajné a důvěrné. 1941. čj. 1703-1796. Jednací protokol č. V., složka 1742 1941. Návrh odděl. I/3. Přechodné ustanovení pro doplňování skupiny důstojníků justiční služby u čs. armády v zahraničí, Příloha.

⁶⁶ NĚMEC, J. Czechoslovak Military Prosecutors during World War II in Great Britain and in Territories under Its Control. In: EWING, K. – FISHER, J. H. (eds.). *Czech Military Justice Abroad During the Second World War*. New York, N. Y.: Czechoslovak Society of Arts and Sciences in America, Inc., 1975, s. 20.

⁶⁷ VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, složka Spisy tajné a důvěrné. 1941. čj. 3503-3597. Složka 3584 1941. Rozsudky vrchního polního soudu uveřejňování. Návrh velitele československé samostatné brigády, čj. 10504/dův. I. odděl. 1941.

rozkaze útvarů, jejichž příslušníci byli soudem uznáni vinnými, tj. v tomto případě v rozkaze brigádním. Nadto nebylo z podstaty věci možné vyhlásit pouze rozsudek vrchního polního soudu, protože nebyl samostatný, ale vázaný na rozsudek polního soudu I. stolice, neboť byl vydán jako reakce na podané odvolání. Sborník důvěrných výnosů a nařízení byl určen k publikování výnosů a nařízení důvěrné povahy a civilním úřadům se vůbec nedoručoval.⁶⁸

Z hlediska hospodářsko-správního byla vojenská justice přiřčena k ministerstvu národní obrany. Z jeho rozpočtu se hradily veškeré výdaje, které byly třeba – např. svědecké civilním osobám nebo znalečné. Nárok na náhradu cestovních výdajů neměli zvolení obhájci. V případě vojenských osob se cesta k soudu vykazovala jako služební cesta.⁶⁹

4.3 Případ desátníka v záloze Rudolfa Janka

Pro praktickou demonstraci činnosti československých vojenských justičních orgánů ve Velké Británii jsem zvolila případ des. v zál. Rudolfa Janka. Na tomto případě je dobře patrné, jaké komplikace mohly s ohledem na okolnosti v době 2. světové války nastat, mimo jiné i v osobním životě příslušníků československých vojenských jednotek ve Velké Británii, a zároveň i limity pravomoci československých polních justičních orgánů ve Velké Británii.

Des. v zál. Rudolf Janek uzavřel dne 9. června 1942 manželství s Britkou Lily Joy Williams bez povolení. V osobním záznamu, který v tomto případě sloužil jako důkaz, bylo uvedeno, že je ženatý. Z hlediska československých orgánů tak byl des. Janek stále ženatý, ale on trval na tom, že mu napsal otec dopis, ve kterém mu sdělil, že jeho zákonná manželka zemřela v roce 1940. Okolnosti měly být zjištěny v rámci trestního řízení, které však nemohly vést československé orgány, neboť des. Janek, který byl podezřelý z bigamie, byl příslušníkem RAF. Československé vojenské orgány tak nad ním neměly žádnou pravomoc.⁷⁰

5. Sovětský svaz

V Sovětském svazu byla situace podstatně jiná než v Anglii a předtím ve Francii. Československé vojenské soudnictví bylo formálně zaručeno v článku 6 vojenské úmluvy mezi vrchním velitelstvím SSSR a vrchním velitelstvím československým, jež byla podepsána 27. září 1941 v Moskvě.⁷¹ Podle tohoto ustanovení měli všichni příslušníci československých vojenských jednotek v Sovětském svazu podléhat československým polním soudům a měly se na ně vztahovat československé právní předpisy. Jediná výjimka byla stanovena pro případ, že by se příslušník československých vojenských jednotek v Sovětském svazu dopustil zločinu proti státu (tj. Sovětskému svazu). V takovém případě by s ním nebylo

⁶⁸ VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, složka Spisy tajné a důvěrné. 1941. čj. 3503-3597. Složka 3584 1941. Rozsudky vrchního polního soudu uveřejňování. Odpověď ministerstva národní obrany na návrh velitelství československé samostatné brigády čj. 10504/dův.I.1941, ze dne 19. prosince 1941.

⁶⁹ VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, složka Spisy obyčejné 1941. čj. 9344-9600. Jednací protokol číslo VII. Polní soudy, polní prokuratury a kárné výbory hospodářsko-správní přiřčení, čj. 9383-II/2. odděl. 1941.

⁷⁰ VÚA – VHA. Fond MNO Londýn, složka Spisy obyčejné. 1942. čj. 11.001-11.389. Jednací protokol číslo XI. Složka 11 364 1942. Janek Rudolf, des. v zál. – podezření z dvojženství, soudní řízení.

⁷¹ Pozn.: Časově této úmluvě předchází Československo-Sovětská úmluva z 18. července 1941 (uzavřena ve Velké Británii).

vedeno řízení před československými polními soudy podle československých právních předpisů, nýbrž podle sovětských právních předpisů před sovětskými vojenskými soudy.⁷² Polsko mělo se Sovětským svazem taktéž dohodu o zřízení svých vojenských soudů na jeho území. Tyto byly bez problémů zřízeny, aplikovaly polské právo a soudily příslušníky polských vojenských jednotek a sovětské úřady čas od času požádaly o sdělení výsledku soudního řízení.⁷³ V případě Československa však byl postup odlišný. Iniciativu proto převzalo Ministerstvo zahraničních věcí v Londýně, kontaktovalo sovětského velvyslance a zjistilo následující.

Podle slov sovětského velvyslance Bogomolova, zřízení československého polního soudu nebylo možné ze strany sovětské vlády schválit, protože tato nemohla připustit, aby byl na jeho státním území zřízen soud cizího státu a už vůbec ne, aby byly rozsudky tímto soudem vynesené, následně vykonávány v sovětských věznicích. Argumentoval přitom sovětskou ústavou,⁷⁴ kterou prý nehodlali kvůli Čechoslovákům měnit. Stávající stav byl dle jeho slov bezproblémový, neboť za případné porušení sovětského práva by příslušníka československé vojenské jednotky soudil sovětský soud, a pokud by spáchal trestný čin, který by byl naší vnitřní věcí, mohl by být dotyčný potrestán kázeňsky. Pokud by kázeňský trest nestačil, měl být pachatel tohoto trestného činu převezen do Anglie a souzen tamními československými vojenskými soudy. Celý problém v dané chvíli zřejmě spočíval v tom, že v Sovětském svazu se tou dobou nacházela pouze „nepočetná vojenská jednotka“, zatímco v Anglii bylo též sídlo československé vlády.⁷⁵

Do Sovětského svazu se tedy vypravil div. gen. Jan Sergěj Ingr, československý ministr národní obrany, a osobně zde jednal o otázce československého polního soudu s odpovědnými osobami. Bylo mu přislíbeno brzké vydání víz pro tři⁷⁶ československé právníky, kteří splňovali předpoklady pro výkon funkce u polního soudu. Jména pečlivě vybraných (a politicky nekompromitovaných) kandidátů byla zaslána sovětské vládě. Až po intervenzi náčelníka československé vojenské mise plk. gšt. Heliodora Píky u sovětského hlavního štábu bylo sovětským ministerstvem zahraničních věcí zasláno zamítnutí vydání přislíbených víz bez udání jakéhokoliv důvodu.⁷⁷

Z depeše plk. gšt. Heliodora Píky ze dne 1. prosince 1942 je zřejmé, že ani po dalších čtyřech měsících se ve věci víz pro vybrané československé právníky nic nestalo.⁷⁸ Čes-

⁷² VÚA – VHA. Fond Vojenská kancelář presidenta republiky Londýn, karton č. 6., signatura 27/5/1/6, Spisy důs. a voj. 1942. čj. 701-800. Sdělení ministerstva národní obrany ze dne 8. října 1942, č.j. 3731-I. odbor dův. 1942, ve věci Zřízení čs. vojenského soudu v SSSR.

⁷³ VÚA – VHA. Fond Vojenská kancelář presidenta republiky Londýn. čj. 701-800.

⁷⁴ Pozn.: Není uvedena žádná bližší specifikace.

⁷⁵ VÚA – VHA. Fond Vojenská kancelář presidenta republiky Londýn, karton č. 6., signatura 27/5/1/6, Spisy důs. a voj. 1942. čj. 701-800. Sdělení ministerstva zahraničních věcí ze dne 29. září 1942, č. j. 4789-dův. 42. Věc: Zřízení vojenského soudu v Rusku.

⁷⁶ Pozn.: Tři osoby byly minimální personál, který byl dle zákona č. 115/1937, o vojenském polním trestním řízení, nutný k tomu, aby mohl soud fungovat. Viz § 464 a § 465 uvedeného zákona.

⁷⁷ VÚA – VHA. Fond Vojenská kancelář presidenta republiky Londýn, karton č. 6., signatura 27/5/1/6, Spisy důs. a voj. 1942. čj. 701-800. Žádost ministerstva národní obrany o intervenci ze strany ministerstva zahraničních věcí ze dne 15. září 1942, čj. 3426-dův. I/2. odděl. 1942. Věc: SSSR – voj. soudci a Podkarpatorusové.

⁷⁸ VÚA – VHA. Fond Vojenská kancelář presidenta republiky Londýn, karton č. 6., signatura 27/5/1/6, Spisy důs. a voj. 1942. čj. 701-800. Opis depeše plk. gšt. Píky ze dne 4. prosince 1942.

koslovenský vojenský polní soud první stolice byl v Sovětském svazu nakonec zřízen „ještě“ v roce 1942, ale fungoval velmi omezeně v provizorním režimu.

Podle Dr. Franka Vohryzka-Vernona⁷⁹ lze dovodit,⁸⁰ že byl stav československého polního soudnictví v Sovětském svazu před jeho příjezdem následující: „Jediný soudce a zároveň správce soudu byl Dr. Winterstein-Vrbský,⁸¹ polním prokurátorem byl jmenován Dr. Rubinstein⁸² – ani jeden z nich nebyl důstojníkem justiční služby z povolání. Dr. Winterstein-Vrbský byl před vypuknutím války civilním soudcem v Praze.“ Dr. Rubinstein byl vystudovaný právník, oba proto „byli jmenováni poručíky justiční služby⁸³ po dobu války“. Samosoudce však nemohl rozhodovat ve věci, v níž toto právo příslušelo senátu a problém byl i s opravnými prostředky, neboť československý Vrchní polní soud se nacházel v Londýně a komunikace s ním byla prakticky nemožná.⁸⁴ Československé polní justiční orgány při své činnosti (vč. té rozhodovací) postupovaly podle československého práva. Oproti situaci ve Francii nepodléhala rozhodnutí československých polních soudů v Sovětském svazu přímému přezkumu sovětských soudních či jiných orgánů. Nicméně sovětské orgány se o činnost československé polní justice na svém území zajímaly – zejména sovětská NKVD.

Jedním z takových případů byl zřejmě i případ československého vojáka, který pravděpodobně v opilosti pronesl několik nepřilíš uctivých poznámek o Josifu Stalinovi. V této věci nedošlo k zahájení trestního řízení pro urážku hlavy státu z důvodu, že Josif Stalin v inkriminované době nebyl hlavou státu, ale „pouze“ předsedou vlády, tudíž nebylo

⁷⁹ Frank Vohryzek-Vernon před vypuknutím 2. světové války působil jako advokát a obhájce v Praze. V době 2. světové války působil nejprve jako asistent polního prokurátora a soudce ve Velké Británii a později jako polní prokurátor a prezident československého polního soudu první stolice v Sovětském Svazu. V době vydání Sborníku (EWING, K. – FISHER, J. H. (eds.). *Czechoslovak Military Justice Abroad During the Second World War*. New York, N. Y.: Czechoslovak Society of Arts and Sciences in America, Inc., 1975.) žil v Montrealu v Kanadě.

⁸⁰ Pozn.: Jedná se patrně o štkpt. just. JUDr. Františka Vohryzka vyznamenaného v roce 1945 československým válečným křížem 1939 za vynikající zásluhy o Československou republiku a v roce 1946 II. československou medailí za chrabrost (tou dobou měl hodnost nadporučíka justiční služby). Zdroj: Z pověření prezidenta republiky byli vyznamenáni v uznání vynikajících zásluh o republiku Československou. *Osobní věstník ministerstva národní obrany*, 1945, č. 62, s. 612. Z pověření prezidenta republiky byli vyznamenáni příslušníci 1. čs. arm. sboru v SSSR za vynikající bojovou činnost v době bojů o Duklu v r. 1944, čímž se zasloužili o osvobození Československé republiky. *Osobní věstník ministerstva národní obrany*, 1946, č. 36, s. 379.

⁸¹ V červnu 1948 dostal v té době již gen. just. JUDr. Ota Winterstein od zemského národního výboru v Praze (rozhodnutí čj. I–4 8 743) povolení ke změně příjmení na „Vrbský“. Podle časopisu *Historická penologie*, který vydává Vězeňská služba České republiky, byl „JUDr. Otto VRBSKÝ (WINTERSTEIN)“ v době od 1. února 1949 do 10. srpna 1950 náčelníkem IV. odboru (tj. právního) ministerstva národní obrany a následně od 10. srpna 1950 do 1. dubna 1951 náčelníkem Hlavní soudní správy ministerstva národní obrany. Zdroje: Povolení ke změně jména dostali. *Osobní věstník ministerstva národní obrany*, 1948, č. 64, s. 557; KAFKOVÁ, Alena. Přehled funkcí a odpovědných za československé vězeňství v letech 1948–1989. *Historická penologie*, 2004, č. 4, s. 10.

⁸² V červnu 1945 dostal por. just. v zál. JUDr. Gejza Rubinstein od zemského národního výboru v Praze (rozhodnutí č. 1936 odděl. I.–3a) povolení ke změně příjmení na „Volkov“. Zdroj: Povolení změny jména dostali. *Osobní věstník ministerstva národní obrany*, 1945, č. 22, s. 194.

⁸³ „Lieutenants from the ranks“

⁸⁴ VOHRÝZEK-VERNON, F. Czechoslovak Military Law in the USSR during World War II (Personal recollections) In: EWING, K. – FISHER, J. H. (eds.). *Czech Military Justice Abroad During the Second World War*. New York, N. Y.: Czechoslovak Society of Arts and Sciences in America, Inc., 1975, s. 26–27.

možné postupovat podle československého zákona č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky. Československý polní prokurátor by se tímto případem musel zabývat pouze, pokud by Josif Stalin (soukromě) podal žalobu pro nactiutrhání. Sovětské orgány se v této věci obrátily na brig. gen. Ludvíka Svobodu, který toho času velel československým vojenským jednotkám v Sovětském svazu, a žádaly od něj vysvětlení toho, proč nebylo v této věci zahájeno trestní řízení. Brig. gen. Ludvík Svoboda si nechal celou situaci vysvětlit od československého polního prokurátora a následně rozhodl, že nejlepší bude nechat dotyčného vojáka „zmizet“, tj. změnit se mu jméno a bude převelen, a NKVD se oznámí, že padl.⁸⁵ Vrchní polní soud pro Československou armádu v Sovětském svazu byl zřízen v dubnu 1944, ale fungoval pouze jeden měsíc, protože pouze v říjnu 1944 měl dostatek potřebného personálu.⁸⁶

6. Závěr

Dnem 15. března 1939 Československo jako státní útvar beze zbytku nezaniklo. V rámci struktur tzv. druhého zahraničního odboje se velmi brzy počalo uvažovat o obnově orgánů se soudní pravomocí nad vojenskými osobami. Snahy o vybudování specifického systému polní justice byly podmíněny vznikem zahraničních jednotek, v nichž konali službu českoslovenští občané, kteří opustili území republiky. V první fázi se jednalo o vybudování polního soudnictví ve Francii a po její porážce ve Velké Británii. V Londýně vzniklo v červenci 1940 prozatímní státní zřízení Československé republiky v emigraci, kde organizační práce na vybudování polní justice vycházely z koncepce prof. JUDr. PhDr. Edvarda Beneše o právní a státní kontinuitě (první) Československé republiky v době války. Systém československých vojenských polních justičních orgánů vycházel, s výjimkou krátkého působení Československé divize ve Francii, v první řadě z československých právních předpisů, jež byly platné a účinné před 15. březnem 1939, a jež byly v duchu zmiňované koncepce právní kontinuity používány též na území spojenecké Velké Británie. Provizorní systém vojenské justice byl ve funkční podobě vybudován a lze říci, že byl i na potřebné úrovni funkční. Přes tíživou válečnou dobu se polní soudy a jejich československý personál pokoušely o udržení demokratických právních tradic. Jednalo se především o lpění na principech nezávislého soudnictví, nepodjatosti a v neposlední řadě též legality. Z uvedeného vyplývá, že se fungování exilové československé polní justice zásadně lišilo od německého soudnictví na území Protektorátu Čechy a Morava. V tomto ohledu se tedy jedná o důležitou kapitolu našeho právního vývoje a vojenské tradice, k níž je možné se hlásit i dnes.

⁸⁵ VOHRYZEK-VERNON. Czechoslovak Military Law in the USSR during World War II, s. 29.

⁸⁶ VOHRYZEK-VERNON. Czechoslovak Military Law in the USSR during World War II, s. 27.